

KAROL BOHDANOWICZ (1864—1947)

PRZEWODNICZĄCY POLSKIEGO TOWARZYSTWA GEOLOGICZNEGO W LATACH 1924—1926

Działalność naukowa profesora B o h d a n o w i c z a¹ obejmowała różne dziedziny nauk o ziemi — geografie, geologię ogólną, ekonomiczną, hydrogeologię, a nawet sejsmologię — w pierwszej linii jednak geologię wszelkiego rodzaju surowców mineralnych, takich jak: kruszców, ropy naftowej i węgla.

Dorobek naukowy obejmuje 217 prac, wśród nich wiele podręczników z różnych dziedzin geologii i sprawozdań z wielu egzotycznych ekspedycji naukowych. Spośród 217 prac — 60 jest poświęconych kruszcom, 40 geologii ropy naftowej, a 5 geologii węgla; reszta w liczbie 112 prac, obejmuje inne działy geologii, głównie stosowanej.

Jak z powyższego wynika, Profesor był w pierwszej linii geologiem kruszczowym, na drugim planie znajdowała się geologia ropy naftowej, a natomiast geologia węgla stała bardziej na marginesie Jego zainteresowań.

Działalność naukową profesora B o h d a n o w i c z a obejmuje ogromny okres czasu, od r. 1885 do r. 1947, czyli 62 lata. Pierwsze 34 lata to okres rosyjski badań, następne 28 lat to okres badań w Polsce. Pierwszy, ważniejszy z tych okresów przysporzył Mu światową sławę.

Lata 1886—1890, poświęcone były głównie badaniom południowej części Kraju Zakaspijskiego, w związku z budową kolei zakaspijskiej. Badając góry Kopet Dag i Bałchańskie, wkracza na terytorium Persji. Bada złoża turkusów i miedzi w okolicy Niszapuru oraz pracuje jako geolog przy budowie linii kolejowej Samara-Złatoust. Następnie bierze udział w dwuletniej ekspedycji geologicznej pułkownika M. W. P i e w c o w a do Tybetu i na Kwen Luń (1889—1890), gdzie bada złoża złota, oraz nefrytu.

¹ Szczegółowe omówienie działalności naukowej prof. K. Bohdanowicza znajduje się w Biul. Inst. Geol. 232, 1969 r.

Po latach, będąc już w Polsce, B o h d a n o w i c z zwraca uwagę na występowanie złóż nefrytu na Dolnym Śląsku, pod Jordanowem, porównując genezę tych złóż z genezą złóż z Kwen Łunia.

Po krótkim odpoczynku rozpoczął się „syberyjski okres”, najbardziej egzotycznych wypraw B o h d a n o w i c z a. Trzy lata (1892—1894) trwają badania wzdłuż budującej się kolei syberyjskiej w okolicach Tomska, Pietropawłowska oraz między Obem a Bajkałem. Ekspedycja odkryła wówczas ogromne zagłębienie węglowe w irkuckiej gubernii, nazwane później zagłębieniem Czeremchowskim, złoża nefrytu w dorzeczu Angary, złoża rud żelaznych itd.

W związku z rozchodzącymi się wieściami o występowaniu złóż złota na Kamczatce i nad Morzem Ochockim następuje najdłuższa i najcięższa ekspedycja K. B o h d a n o w i c z a, trzyletnia (1895—1898). Szczegółowo zwłaszcza zbadano Kamczatkę. Wykonano mapy tego wówczas mało zbadanego kraju z podaniem wulkanów, złóż różnych surowców mineralnych, a zwłaszcza złota. Z Władywostoku w r. 1898 udaje się B o h d a n o w i c z w okolice Portu Artura, bada złoża złota na Półwyspie Laoduńskim.

Już w następnym roku po krótkim odpoczynku dociera nasz badacz do krańców Azji i sięga poza nią na kontynent amerykański, aż do Alaski. Wyprawą tą kończy B o h d a n o w i c z piętnastoletni okres swych wielkich azjatyckich ekspedycji, które przyniosły Mu światową sławę, i to wówczas, gdy miał dopiero 36 lat. Jego odkrycia na tak szerokich przestrzeniach Azji były podstawą syntezy geologicznej tej części świata słynnego wówczas geologa wiedeńskiego E. S u e s s a w dziele pt. „Das Antlitz der Erde”.

W r. 1901 powołano B o h d a n o w i c z a na stanowisko geologa Komitetu Geologicznego w Petersburgu, a w r. 1902 rozpoczyna On po śmierci swego nauczyciela I. M u s z k i e t o w a wykłady geologii w Instytucie Górniczym, w r. 1903, po habilitacji, zostaje nadzwyczajnym, a w r. 1909 profesorem zwyczajnym geologii złożowej. Z wykładów powstaje skrypt będący podstawą dwutomowego podręcznika „Rudnyje miestorożdienija”, najpopularniejszego w owych czasach w Rosji. Trzeci tom, obejmujący złoża naftowe ukazał się dopiero w r. 1921, już po powrocie K. B o h d a n o w i c z a do Polski.

W czasie swojej profesury i prac w Komitecie w latach 1901—1912 nie przerywa On swych badań polowych, których głównym celem są poszukiwania złóż naftowych na Kaukazie. Równocześnie bada kaukaskie złoża wód mineralnych, budowę geologiczną tunelu przez główny grzbiet kaukaski, bada skutki trzęsień ziemi w Messynie (1908) i w północnej części grzbietu Tiań-szań (1911), na koniec opracowuje złoża rud żelaznych w Rosji dla XI Międzynarodowego Kongresu Geologicznego w Sztokholmie (1910).

Dla nas ważny jest szczegół, że w r. 1905 przeprowadza B o h d a n o w i c z badania terenów triasowych w Zagłębiu Dąbrowskim, zawierających złoża cynku i ołowiu, będące pierwszym Jego zetknięciem się z geologią Polski. Wynikiem zaledwie kilkumiesięcznych badań była rozprawa pt.: „Wapień muszlowy w Zagłębiu Dąbrowskim” w wydaniu polskim i rosyjskim.

Na stanowisku wicedyrektora Komitetu Geologicznego, którym zostaje w r. 1913, i następnie na stanowisku dyrektora od r. 1914 zajmuje się organizacją tej instytucji. Wykonuje mnóstwo ekspertyz, w Hiszpanii bada złoża wolframu, we Francji wygłasza odczyty i zostaje wiceprezesem Société Géologique de France.

W r. 1919 powraca K. B o h d a n o w i c z do Polski, obejmuje stanowisko dyrektora w firmie naftowej Standard-Nobel, a w r. 1921 organizuje katedrę geologii stosowanej na Akademii Górniczej w Krakowie.

Działalność Jego w Polsce w ciągu 28 lat jest nam dobrze znana. Zorganizował pierwsze w Polsce wykłady z zakresu złóż rud, węgla i ropy, pisząc odpowiednie skrypty i podręczniki. W r. 1932 wyjaśnia pochodzenie i wartość rzekomego złoża miedzi rodzimej w Mydźku na Wołyniu, w r. 1933 bierze udział w XVI Międzynarodowym Kongresie Geologicznym w Waszyngtonie, z którego drukuje obszernie sprawozdanie w r. 1934. W roku 1935 zabiera głos w sprawie rzekomo nowo odkrytych złóż manganu w Górach Czywczyńskich we wschodnich Karpatach u źródeł Czeremoszu, które Jego zdaniem były pozbawione znaczenia przemysłowego, podobnie bierze udział w ostrej polemice na temat fosforytów w Nieźwiskach nad Dniestrem, które z różnych powodów były pozabilansowe, co się okazało słuszne.

W r. 1935, w związku z przekroczeniem 70 roku życia przechodzi profesor K. B o h d a n o w i c z na emeryturę, ale już w r. 1938 zostaje mianowany dyrektorem Państwowego Instytutu Geologicznego w Warszawie, i unowocześnia tę placówkę. Wybuch drugiej wojny światowej spowodował przerwę w działalności naszej geologii na lat 6. Pod koniec roku 1946 organizuje odbudowę Instytutu zdewastowanego całkowicie przez wojnę i już krótko pełni obowiązki dyrektora tej instytucji aż do swojej śmierci w r. 1947.

Na zakończenie pozwolimy sobie zamieścić jeszcze kilka uwag na temat Jego zainteresowań geologią ropy i węgla. Zwłaszcza geologia naftowa była Jego specjalnym zamiłowaniem, stanowiła po prostu Jego „hobby”. Jeszcze w r. 1894 zwiedzał tereny naftowe Jawy, a w r. 1901 Kalifornię w okresie powstawania tamtejszego przemysłu w związku z rozpoczęciem badań naftowych w okolicach Baku na Półwyspie Apszerońskim. Następnie prowadził badania złóż ropy naftowej, na północnych stokach Kaukazu, które zostały uwieńczone szeregiem map geologicznych terenów naftowych. Jako dyrektor Komitetu Geologicznego często wykonywał liczne ekspertyzy naftowe, zwłaszcza na nowo odkrytych złożach Emby. Po powrocie do Polski w r. 1919, jako znany geolog naftowy, przyjął ofiarowane mu stanowiska jednego z dyrektorów w firmie Standard-Nobel w Polsce i opracowywał plany poszukiwań naftowych w Karpatach, projektując liczne wiercenia w Borysławiu i w Bitkowie. Szkoli pierwsze kadry naszych geologów, inżynierów naftowych, wykonuje liczne poszukiwania na złożach naftowych w Rumunii i Francji, bada tereny perspektywiczne z polecenia Firmy Standard-Nobel w Algierii i w Tunezji, równocześnie opisuje złoża boksytów i fosforytów.

Rezultatem wykładów na Akademii Górniczej był podręcznik z dziedziny geologii ropy naftowej pt. „Tereny i złoża naftowe”, wydany w r. 1923 oraz nowsze jego wydanie, o innym zakresie z r. 1931 pt. „Geologia naftowa”. Oba te podręczniki były całkowitą nowością w naszym krajowym piśmiennictwie fachowym.

Nie zajmując się specjalnie geologią złóż węgla czy soli, dokonał jeszcze w r. 1896 odkrycia wielkiego złoża węgla wieku jurajskiego, jak już wspominaliśmy, w gubernii irkuckiej, nazwanego Zagłębieniem Czeremchowskim, a także złoża soli w Usolju pod Irkuckim. Z wykładów na Akademii Górniczej powstał skrypt pt. „Geologia złóż węgla”, a także w r. 1931 praca pt. „Wstęp do geologii węgla”, jako podstawy nauczania młodzieży. Z kursów wyżej wymienionych wyłoniły się później katedry

geologii złóż ropy i geologii złóż węgla na AGH w Krakowie. Podobną rolę odegrały jego publikacje z zakresu geologii złóż rud. Podczas okupacji w okresie drugiej wojny światowej pisał wielki, wielotomowy podręcznik, wydany dopiero po Jego śmierci pt. „Surowce mineralne świata”, ściślej zestawcze, syntetyczne dzieło naukowe na podstawie ogromnej światowej literatury.

Jako inżynier górniczy, a zatem ściśle związany z górnictwem interesuje się jego zagadnieniami, zabiera głos na łamach czasopism, na zjazdach, w odczytach i na zebraniach. Zagadnienia te dotyczą geologii stosowanej, eksploatacji surowców mineralnych a nawet prawa górniczego. Jako profesor AGH w Krakowie stworzył nauczanie geologii surowcowej w zakresie, na naszych wyższych uczelniach nie znanym. Także nowością było wprowadzenie problematyki naukowej do naszej krajowej geologii stosowanej na skalę, jak nikt przed Nim, zaczerpniętej z literatury światowej.

Tak szeroka działalność była odpowiednio oceniana, nie tylko po śmierci, ale już i za życia. Był On profesorem honorowym Akademii Górniczej w Krakowie, honorowym członkiem Polskiego Towarzystwa Geologicznego, wiceprezesem Société Géologique de France, doktorem nauk technicznych h.c., członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Stowarzyszenia Polskich Inżynierów Górniczych i Hutniczych, członkiem czynnym Polskiej Akademii Umiejętności, Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Polskiej Akademii Nauk Technicznych, członkiem całego szeregu towarzystw naukowych rosyjskich i innych zagranicznych. Otrzymał szereg odznaczeń, między innymi: Medal na Wystawie Światowej w Paryżu, za odkrycia geograficzne, Wielki Medal im. Przewalskiego oraz złoty Medal Konstantynowski, najwyższe odznaczenie z owych czasów w Rosji, był laureatem Nagrody im. Helmersena Szwedzkiej Akademii, Krzyża Komandorskiego Orderu Odrodzenia Polski, Dyrektorem Komitetu Geologicznego w Rosji i Dyrektorem Państwowego Instytutu Geologicznego w Polsce.

Dzisiaj obchodzimy dwudziestą piątą rocznicę wspaniałego, wszechstronnego rozwoju naszej powojennej Polski Ludowej. Robimy bilans także naszego dorobku naukowego — odtwarzamy postacie naszych „Wielkich, Znanych i Nieznanych” przed żywiołowo wkraczającym w życie młodszym pokoleniem. W tej grupie zasłużonych zajmuje jedno z czołowych miejsc Profesor Karol B o h d a n o w i c z.

Stanisław Jaskólski

RÉSUMÉ

L'activité scientifique du professeur B o h d a n o w i c z¹ embrassait de nombreux domaines des sciences naturelles — géographie, géologie générale et économique, hydrogéologie et même séismologie, mais il s'occupait surtout de la géologie des minéraux de toutes sortes comme: minéral, pétrole et charbon. L'oeuvre du savant comprend 217 travaux parmi lesquels il y a beaucoup de manuels de différents domaines de la géologie et de compte-rendus de nombreuses expéditions exotiques.

¹ La présentation détaillée de l'activité scientifique du professeur K. B o h d a n o w i c z se trouve dans le Bull. Serv. Géol. de Pologne, 232, 1969.

L'activité scientifique du professeur Bohdanowicz s'étend dans une longue période: entre 1885—1947 ce qui fait 62 ans. Les premiers 34 ans ce sont des études menées en Russie, les 28 suivantes en Pologne. Cette activité, longue et intense fut bien appréciée. Il fut professeur honoraire de l'Académie des Mines à Cracovie, membre honoraire de la Société Géologique de Pologne, vice-président de la Société Géologique de France, docteur en sciences techniques honoris causa, membre honoraire de la Société Géographique de Pologne, de l'Association des Ingénieurs des mines et des usines de Pologne, membre actif de l'Académie des Sciences et des Lettres à Cracovie, de la Société Scientifique de Varsovie, de l'Académie des Sciences Techniques de Pologne, membre des nombreuses sociétés scientifiques de Russie et d'autres pays. Il reçut beaucoup de médailles: médaille d'Expo à Paris pour ses découvertes géographiques, Grande Médaille du nom de Przewalski, médaille d'or de Constantin; il reçut le prix de Helmerson, conféré par l'Académie de Suède, la croix de Commandeur de Polonia Restituta; il fut directeur du Comité Géologique en Russie et directeur du Service Géologique de Pologne.

traduit par M. Świątkowska

Stanisław Jaskólski